

Др Снежана Соковић*

Прегледни научни чланак
УДК: 314.7:343.851

КРИМИНАЛИТЕТ (И)МИГРАНАТА – ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ И СТАЊЕ У СРБИЈИ¹

Рад примљен: 02. 12. 2019.

Рад исправљен: 06. 12. 2019.

Рад прихваћен за објављивање: 09. 12. 2019.

Миграције се традиционално у криминологији разматрају као могући спољашњи амбијентални чинилац криминалитета, при чему је могућа повезаност комплексна и вишезначна. Савремено доба карактеришу велика и значајна мигрантска кретања, чиме се класична криминолошка истраживања криминалитета миграната чине изузетно актуелним, и намеће потреба тестирања утврђених криминолошких ставова у контексту савремених миграција. Рад има за циљ да укаже на различите криминолошке категорије миграната, да прикаже савремена емпиријска истраживања и теоријски оквир (и)мигрантског криминалитета и да укаже на значај јавне перцепције криминалитета миграната у обликовању мера друштвене реакције, посебно у контексту могућег неслагања стварног стања и јавне перцепције, са посебним освртом на домаће прилике.

Кључне речи: *миграције, мигранти, имигранти, криминалитет миграната, јавна перцепција и/мигрантског криминалитета.*

I УВОД

Миграције представљају веома комплексну појаву и могу се посматрати и дефинисати на више начина. За потребе криминолошких истраживања миграције се одређују као кретање и сеоба већег броја људи из једне социокултурне средине у другу. Миграцијска кретања подразумевају низ различитих промена (економске, правне, политичке, демографске, психолошке), при чему је за криминологију промена социокултурног амбијента од кључне важности јер повлачи читав низ различитих друштвених процеса

* Редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, ssnezana@jura.kg.ac.rs

¹ Рад је написан у оквиру пројекта бр. 179044, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

који се могу одразити на стање криминалитета. Миграције могу бити различите, добровољне и принудне, економске и неекономске, регуларне и нерегуларне, унутрашње и спољашње.

Мигранти и миграције се увек повезују са растом криминалитета, код грађана повећавају страх и несигурност, што последично јача притисак на органе формалне социјалне контроле у смислу предузимања рестриктивних мера према мигрантима. Коначни исход може бити крајње рестриктивна мигрантска политика, а на плану превенције и сузбијања криминалитета већи број хапшења и притварања миграната и имиграната у односу на укупну популацију, јачање социјалних тензија и подељености. Савремена (глобално популистичка) политика контроле криминалитета додатно погодује процесима заостравања контроле миграната на основу претпостављене везе миграција и криминалитета. Криминолошке анализе указују да мигранти нису хомогена група, да је веза криминалитета и миграција изузетно комплексна, а резултати криминолошких истраживања не подржавају веровање о директној повезаности криминалитета и миграција.

II МИГРАНТИ, ИМИГРАНТИ, ИЗБЕГЛИЦЕ, АЗИЛАНТИ

Кретања становништва су мотивисана различитим узроцима и ретко су хомогена. У контексту мигрантских кретања потребно је разликовати избеглице, азиланте, мигранте, имигранте.² У савременој криминологији њихове криминолошке карактеристике недовољно су диференциране, мада се њихови мотиви и циљеви мигрирања, као и правни статус у новој средини веома разликују, па је реално засновано и очекивање да њихове везе са криминалитетом буду различите у многим параметрима.

Избеглице су лица која у страху од страдања и прогона тражи уточиште на територији друге државе. Појам избеглица подразумева лице које се, бојећи се оправдано да ће бити прогоњено због своје расе, вере, националности, припадности некој социјалној групи или политичких мишљења, нађе изван земље чије држављанство има и које не жели или, због тог страха, неће да тражи заштиту те земље; или које, ако нема држављанства а налази се изван земље у којој је имало своје стално место боравка услед таквих догађаја, не може или, због страха, не жели да се у њу врати.³

Азилант, односно *тражилац азила*, је лице које тражи сигурност, односно које бежи од прогона или тешког повређивања у земљи која је другачија од његове земље порекла и које чека одлуку о добијању статуса избеглице сходно

² С. Ћопић, С. Ћопић: Мигранти, азиланти, избеглице: одређење и разграничење основних појмова и импликације на правни статус лица и ниво њихове заштите, *Теме*, г. ХLI, 2017/1, 1-22;

³ Конвенција о статусу избеглица, *Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори и други споразуми*, бр. 7 1960;

одредбама међународног права и националног законодавства државе у којој тражи азил.⁴

Појам *мигрант* је општи, кровни појам и обухвата различите категорије лица, која имају и различит правни статус, и представља шири појам у односу на појам избеглица или азилант. Избеглице и азиланти су у исто време и мигранти у најширем смислу, али сваки мигрант нема статус избеглице или тражиоца азила.

Израз *мигрант* се односи на појединце или читаве породице које се селе из једног региона у други, или из једне државе у другу како би побољшали материјалне и социјалне услове живота, при чему је одлука да се мигрира донета слободно, из личних разлога, а не под утицајем спољашњих фактора. *Илегални мигрант* означава странца који је незаконито ушао на територију једне земље (уласком са фалсификованом путном или другом исправом или уласком ван граничног прелаза) или који је законито ушао у земљу, али је остао у њој након истека законитог боравка. Ради избегавања криминализација и етикетирања, за ову категорију миграната све чешће се користи појам *ирегуларни* или *нерегуларни мигранти*.⁵

Под појмом *имигрант* подразумева се досељеник, странац који се стално настанио у некој земљи, док је *емигрант* исељеник, лице које се исељава из неке земље (емигрант из једне земље је имигрант у другој земљи).

Услед честог мењања места боравка и нерегистрованог статуса, корелација између мигрантских кретања и раста криминалитета представља класичну криминолошку поставку,⁶ али је због тешкоћа у организовању испитивања врло флуидних мигрантских група ова врста криминалитета емпиријски ретко истраживана. Мада су и избеглице и азиланти у основи мигранти, због посебно дефинисаног правног статуса, превасходно су предмет проучавања у неким другим областима. У контексту миграција криминологија се највише бавила криминолошким карактеристикама имиграната и криминалитетом имиграната, странаца који су се стално уселили (легално или илегално) у неку другу земљу.

III КРИМИНОЛОШКЕ ТЕОРИЈЕ О ИМИГРАНТСКОМ КРИМИНАЛИТЕТУ

Обзиром на значај процеса миграција у настанку САД, као и чињеници да је САД и данас представљају изузетно хетерогену социјалну средину, најзначајнија теоријска објашњења везе имиграција и криминалитета потичу из

⁴ Закон о азилу, *Службени гласник РС*, 2007/109;

⁵ М. Бобић, М. Бабовић, *Међународне миграције у Србији – стање и политике*, *Социологија*, LV(2), 2013, 210–228.

⁶ Ђ. Ignjatović, *Kriminologija*, Beograd, 2016, 137.

америчке криминологије.⁷ У погледу криминолошко-теоријског објашњења повезаности имиграната и криминалитета бројне социо-етиолошке теорије криминалитета могу се за потребе овог рада сврстати у две групе. Обе групе потврђују везу имиграција и криминалитета, тим пре што прве објашњавају зашто и како имиграције утичу на раст криминалитета, а друге представљају "здраву имигрантску тезу" и указују на могућност да имигрантски прилив редукује постојећи криминалитет и ревитализује заједницу.

1. Прва група теорија прихвата повезаност имиграција и криминалитета и указује да су имиграције уграђене у социолошко-етиолошке теорије криминалитета још од самог њиховог настанка. Објашњења која ове теорије дају у погледу механизма повезаности имигрантског прилива и криминалитета суштински се свode на имиграцијом изазван процес социјалне дезорганизације, на демографске разлоге и економско-социјалне разлоге, односно на повезаност ових разлога.

Прво значајније проучавања имиграната почетком двадесетог века скреће пажњу на значајне друштвене промене које се дешавају у једној заједници са повећањем броја имиграната, и у криминологију уводи појам акултурације (процес мењања културе једне заједнице у контакту са другом културом), појам друштвене дезорганизације (опadaње утицаја постојећих друштвених правила на појединце или групе људи) и појам дезорганизације заједнице (распад друштвених уверења заједнице и слабљење солидарности међу члановима заједнице).⁸ Касније дефинисана теорија социјалне дезорганизације, суштински представља теорију о ефектима имиграције и даје теоријско објашњење друштвених промена насталих актуелним таласима имиграције.⁹ Социјалну дезорганизацију, насталу утицајем великих имигрантских кретања, са стањем криминалитета повезује последично слабљење или недостатак неформалне друштвене контроле. Долазећи са ограниченим финансијским ресурсима и са мало изгледа за упошљавање, имигранти се најчешће настањују и остају у већ проблематичним областима, остварују минималне контакте са локалном заједницом, коју напуштају чим се за то створе услове, али бивају замењени следећом групом имиграната. Тако изазвана велика социјална мобилност дестабилизује заједницу, повећана хетерогеност омета нормалну комуникацију унутар заједнице, а етнички ривалитет и територијални сукоби уништавају поверење и међусобну солидарност чланова. Последично, долази до слабљења локалних институција и до урушавања темеља неформалне социјалне контроле. Даља социо-етиолошка објашњења дају и теорије културног конфликта и раскорака, теорија диференцијалне асоцијације и идентификације,

⁷ О томе: Ђ. Ignjatović, *Migracije kao kriminološki problem: kriminalitet migranata – iskustva SAD*, Strani pravni život, 60(2), 2016, 29-55.

⁸ *The Polish Peasant in Europe and America: A Classic Work in Immigration History* William Thomas and Florian Znaniecki (ed. Eli Zaretsky), Chicago, 1996;

⁹ J. Tierney, *Criminology-Theory and context*, London, 1996, 80 i dalje.

теорије опортунитета, теорија аномије, теорија подкултура и контракултура, теорија неутрализације.¹⁰

Имигрантска кретања имају и одређене демографске карактеристике које се могу довести у везу са повећањем стопе криминалитета. Имигранти су најчешће млади, мушког пола, релативно сиромашни и необразовани, па је њихов демографски профил најчешће у складу са профилем демографских група чији је удео у вршењу кривичних дела највећи, тако да имигранти својим присуством повећавају базу вероватних преступника.¹¹ Овоме треба додати и да у контексту високо ризичних области у којима станују, са малим примањима и ограниченим приликама за рада и образовање, са врло слабом социоекономском инклузијом (стање социјалне аномије), могући одговор имиграната на стање блокаде и онемогућеног приступа капиталу и тржишту рада може да буде и иновација, у смислу да оно што се очигледно не може постићи легалним путем, може се остварити вршењем кривичних дела.¹² Прокриминални обрасци понашања који преовлађују у градским четвртима у којима станују поспешују криминалне иновације.

Имигранти могу утицати на укупно стање криминалитета, не само као извршиоци, него и као жртве кривичних дела. Имигрантска популација генерално поседује виши ниво ризика за виктимизацију, обзиром на услове живота у новој средини. Имигранти су посебно изложени тзв. криминалиту мржње, експлоатацији сваке врсте, финансијско банкарским преварама, сексуалном насиљу. Изложеност виктимизацији је појачана чињеницом да мигранти због језичке баријере и културолошког неповерења ретко пријављују извршена кривична дела.¹³

2. Новије криминолошке теорије указују на могућност да имигрантски прилив редукује постојећи криминалитет и ревитализује заједницу. Наиме, савремена имигрантска кретања се у многome разликују од претежно економских миграција ранијег периода и указују на промену имигрантског профила. Врло често за имиграцију мотивисани ванекономским разлозима, савремени имигранти су конкурентнији на тржишту рада јер су боље образовани, поседују различите радне вештине и не могу се уклопити у слику социјално изолованог мигранта слабог образовања и ограничених прилика за

¹⁰ Више о овим теоријама: В. Николић-Ристановић, С. Константиновић-Вилић, *Криминологија*, Београд, 2018, 296 и даље.

¹¹ A. Portes, P. Rumbaut, *Immigrant America: A portrait*, Berkeley, 2006.

¹² C. E. Kurbin, J. C. Wo, *Social Disorganization Theory's Greatest Challenge: Linking Structural Characteristics to Crime in Socially Disorganized Communities*, The Handbook of Criminological Theory, ed. A. R. Piquero, Oxford, 2016, 121-137; R. Agnew, *Strain, Economic Status, and Crime*, The Handbook of Criminological Theory, ed. A. R. Piquero, Oxford, 2016, 209-230.

¹³ R. Davis, C. Henderson, J. Nicole: *Willingness to report crimes: The role of ethnic group membership and community efficacy*, Crime & Delinquency, 49 (4), 2003, 564-580.

рад настањеног у проблематичном окружењу.¹⁴ Нису склони вршењу кривичних дела, нису изоловани, негују социјалне везе, промовишу одржавање традиционалних норми и социјалних вредности, пружају социјалну подршку, рачунају на етничке социјалне мреже и на радна места у фирмама које су основали ранији имигранти, подржавају предузетништво кроз етничку повезаност. Осим социо-економског јачања локалне етничке енклаве, прилив имиграната може да допринесе ревитализацији читаве локалне заједнице, да значајно оживи локалне економије и да ојача локалне институције неговањем породичних веза и социјалне повезаности.¹⁵ Могућност имигрантске ревитализације не побија концепт социјалне дезорганизације карактеристичне за имигрантске средине, него представља реалну алтернативу.

IV ЕМПИРИЈСКА ИСТРАЖИВАЊА ИМИГРАНТСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Мада различите криминолошке теорије указују на разлоге и процесе због којих се имиграције и имигранти могу повезати са криминалитетом, а јавно мњење истрајава у веровању да долазак већег броја миграната готово неизоставно значи и већи број извршених кривичних дела, емпиријска истраживања то не потврђују. Упркос великим просторним и временским варијацијама, резултати истраживања већ деценијама показују нижу квоту криминалитета имиграната у односу на домаће становништво.

Рана истраживања везана за први талас америчке имиграције указала су да, супротно јавном веровању, присуство миграната не утиче на раст криминалитета, да досељени имигранти врше мање кривичних дела него локални становници. Међутим, већи број хапшења и притварања имиграната тумачи се као последица чињенице да и полиција дели јавне предрасуде о имигрантима. Деца имиграната имају већу стопу криминалитета у односу на своје родитеље, али и даље врше мање кривичних дела него њихови вршњаци неимигранти.¹⁶

Мада се овим истраживањима може замерити методолошка непотпуност и недоследност, савремена емпиријска истраживања углавном потврђују ове резултате.

На индивидуалном нивоу и новија истраживања показују да су имигранти мање склони вршењу кривичних дела, да је квота инкарцерације мања у

¹⁴ T. Wadsworth, *Is immigration responsible for the crime drop? An assessment of the influence of immigration on changes in violent crime between 1990 and 2000*, Social Science Quarterly 91 (2), 2010. 531–553.

¹⁵ G. Davies, J. Fagan, *Crime and Enforcement in Immigrant Neighborhoods: Evidence from New York City*, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 641(1), 2012., 99–124. <https://doi.org/10.1177/0002716212438938>

¹⁶ G. Lee Free, *The nature of crime: continuity and change*, Washington, D.C. National Institute of Justice, 2000. 496,497.

поређењу са локалним становништвом, мада се имигрантима чешће изриче мера притвора него локалним становницима. Погранични градови у поређењу са градовима у унутрашњости имају мању стопу криминалитета. Градови који су имали велики прилив имиграната не бележе повећање броја извршених кривичних дела. Истраживања указују и на тзв. „имигрантски парадокс“. Наиме, иако социјална дезорганизација јесте позитивно повезана са растом криминалитета, повећање имигрантске популације није повезано са растом криминалитета, упркос предвиђању теорије социјалне дезорганизације. Иако, одређена насеља својим условима живота подстичу криминал, насељавање имигранта у социјално угроженим четвртима заправо смањује број кривичних дела. Осим тога, четврти са високом концентрацијом имиграната значајно су повезане са нижим рецидивизмом. Имигранти не утичу на повећање квоте убистава, док је утицај на пораст имовинског криминалитета статистички занемарив или негативан.¹⁷

Године старости, недавни имиграциони статус и етничка припадност утичу на повезаност са кривичним делима насиља. У свим расним и етничким групама већу вероватноћу да ће се укључити у насиље имају младе особе мушког пола, са најјачом укљученошћу у насилничке деликте у старосној доби 17 до 18 година. Имигранти треће генерације карактерише виши ниво насиља и већи број насилничких делата у односу на другу генерацију, а досељеници друге генерације показују већи степен насиља од досељеника прве генерације ("парадокс асимилације"),¹⁸ углавном и даље мање од домаћег становништва, мада поједина европска истраживања показују да ниво криминалитета треће генерације усељеника превазилази квоту криминалитета домаћег становништва.¹⁹ Стопа инкарцерације имиграната расте упоредо са дужином имигрантског статуса. Иако широко заступљен, овај мултигенерацијски модел криминалитета имиграната није опште примењив. Истраживања показују да азијски имигранти и у наредним генерацијама одржавају нижу стопу криминалитета, а показују и боља постигнућа у смислу образовања и

¹⁷ F. Bernat, *Immigration and Crime*, Online Publication Date: Apr 2017 DOI: 10.1093/acrefore/9780190264079.013.93; S. Bucerius, *Immigrants and Crime*, *The Oxford Handbook of Crime and Criminal Justice*, ed. M. Tonry, Oxford, 2011, 385-419.

¹⁸ R. G. Rumbaut, E. Walter, *The Myth of Immigrant Criminality and the Paradox of Assimilation, Incarceration Rates among Native and Foreign-Born Men*, *Special Report*, Washington, DC, 2007.

¹⁹ M. Piopiunik, J. Ruhose, *Immigration, Regional Conditions, and Crime: Evidence from an Allocation Policy in Germany*, Discussion Paper No. 8962, IZA DP No. 896,2 Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, 2015, 12; M. Walter, S. Trauttmann, *Kriminalitaet junger Migranten – Strafrecht und gesellschaftliche (Des)-Integration, Kriminalitaet und Gewalt im Jugendalter; Hell und Dunkelfeldberichte im Vergleich*, ed. J. Raithel, J. Mamsel, Weinheim, 2003.

економског упошљавања у односу на упоредиве групе локалних становника.²⁰ Када су у питању раса и националност имиграната, Афроамериканци показују виши ниво насиља у односу на белце, а белци виши ниво насиља у односу на мексичке Американце, што значи да „имигрантски парадокс“ није карактеристичан за све имигрантске групе. Многе студије не праве разлику између регистрованих и нерегистрованих имиграната. Немогућност да се прикупе валидни подаци, непознавање стварног обима нелегалне имиграције отежава покушаје да се добију посебна сазнања о криминалитету нерегистрованих имиграната, као и чињеница да и само илегално уселење јесте противправна радња која може да буде предмет и кривично-правне интервенције, али и административно-правне.²¹

Компарације националних података о етничкој припадности, криминалитету и имиграцији указују на оправданост неких генерализација у вези са имигрантским криминалитетом. Закључци компаративне анализе указују да у свим земљама постоје одређене мањинске групе, а не имигранти генерално, са вишом стопом криминалитета и вишом квотом инкарцерације у односу на домаће становништво, при чему расположиви подаци указују да су предрасуде домаћег становништва према таквим групама последица, а не узрок, њихове високе стопе криминалитета (што може бити значајно за разумевање контекста акултурације и процеса социјалне дезинтеграције). Ове мањинске групе карактерише општа социјална и економска депривација, стигматизација и негативни стереотипи који утичу на то да кривичноправни системи, теоријски неутрални, у погледу ових група систематски изражавају виши ниво репресивности.²²

Бројна истраживања указују да начин пријема имиграната и јавна перцепција одређених имигрантских група у земљи пријема значајно утичу на социјалну интеграцију имиграната у друштвене заједнице земље домаћина,²³ односно, да је успешно укључивање имиграната на тржиште рада одмах након имигрирања од кључне важности за превенцију имигрантског криминалитета.²⁴

²⁰ Ph. Kasinitz, J. H. Mollenkopf, M. C. Waters, J. Holdaway, *Inheriting the City: The Children of Immigrants Come of Age*, Cambridge, 2008.

²¹ G. Davies, J. Fagan, *op. cit.*; F. Bernat, *op. cit.*; G. Ousey, Ch. E. Kubrin, *Immigration and Crime: Assessing a Contentious Issue*, Annual Review of Criminology, Vol. 1, 2018., 63-84.

²² M. Tonry (ed.), *Ethnicity, Crime and Immigration: Comparative and Cross-National Perspectives*, 1997, 12.

²³ A. Portes, P. Fernandez-Kellz, W. Heller, *The Adaptation of the Immigrant Second Generation in America: A Theoretical Overview and Recent Evidence*, Journal of Ethnic and Migration Studies, Vol. 35/7, 2009. 1077-1104.

²⁴ M. Piopiunik, J. Ruhose, *op. cit.* 20.

V ЈАВНА ПЕРЦЕПЦИЈА И ДРУШТВЕНА РЕАКЦИЈА

И/миграције се у контексту опште политике, а последично и у односу на садржину и интензитет контроле имигрантског криминалитета, могу се посматрати као средство развоја или као безбедоносна претња и изазов. Савремена политика поступања према и/мигрантима на декларативном плану је дефинисана у духу савремених стандарда политичке и друге коректности и не одбацује позитивну имигрантску тезу, док је на оперативном плану значајно подложна утицају јавног мњења. Како јавно мњење независно од временских и просторних околности има негативан став према имигрантима и сматра да треба спречити њихов долазак (чак и физички изградњом међуграничних зидова и сличних физичких препрека) или га значајно смањити рестриктивном имигрантском политиком, на оперативном плану, а то значи и на плану контроле криминалитета, имиграције се традиционално тумаче као претња по безбедност и сигурност грађана. Иако су пре много деценија резултати кредибилних криминолошких истраживања показали да веровање јавног мњења да су имигранти одговорни за велики део криминалитета нема основа, предрасуде и неповерење опстају.²⁵

Судећи по резултатима новијих истраживања, јавност има у извесном смислу противуречан став према имигрантима. Старије етничке заједнице су у већој мери прихватљиве у односу на новопридошле имигранте, као и имигранти који су насељени дуже од пет година у односу на нове. Имигранти се и даље генерално повезују са угрожавањем безбедности и растом криминалитета, мада су лична искуства живота у заједницама са великим бројем имиграната потпуно супротна ставу да су имигранти опасни као група. Савремено јавно мњење негативну перцепцију имиграната не везује више превасходно за претпостављену повезаност имиграција и криминалитета, већ за "нелојалну конкуренцију на тржишту рада". Јавност сматра да имигранти имају неоправдано велики приступ ограниченим ресурсима које подржавају порески обвезници и сматра одговорним органе власти за фактичко помагање и подржавање нелегалне имиграције тиме што мерама имигрантске политике не регулишу тржиште јефтине радне снаге, при чему је број илегалних имиграната у јавној перцепцији значајно увеличан у односу на реално стање. Перцепција имигрантске претње разликује се у зависности од демографских карактеристика испитаника. Имигранте као криминалну претњу у већој мери перципирају одрасле особе конзервативних ставова него особе либералнијих схватања, грађани са нижим примањима и нижим нивоом образовања у односу на оне са вишим нивоом прихода или образовања, особе које живе дуж државне границе у односу на оне који живе у унутрашњости.²⁶

²⁵ R. Martinez, T. L. Matthew, *On immigration and crime*, The nature of crime: continuity and change, ed. G. LaFree, Washington, D.C., 2000, 485.

²⁶ F. Bernat, *op. cit.*

VI МИГРАЦИЈЕ И И/МИГРАНТСКИ КРИМИНАЛИТЕТ У СРБИЈИ

Претходних деценија Србија је била суочена са врло интензивним и турбулентним миграционим кретањима. Деведесетих година у Србију је дошао велики број избеглица из бивше Југославије и интерно расељенх лица са АП Косова и Метохије. Исти период карактерише и одлазак великог броја становника који је емигрирао у државе Западне Европе и Северне Америке, а емиграциони токови из Србије се и даље настављају, као и општи тренд депопулације, посебно упадљив у сеоским заједницама.

Осим константне емиграције, у протеклих неколико година Србија се суочила и са потпуно новим мигрантским таласом, са тражиоцима азила из земаља Азије и Африке и илегалним мигрантима (као и повратницима по основу Споразума о реадмисији). Политичка, социјална и економска угроженост, оружани сукоби, грађански ратови, насиље, тероризам и прогони на афричком континенту и у земљама Блиског и Средњег истока последњих година суочили су Европу са највећом мигрантском кризом после Другог светског рата. Због геополитичког положаја једна од главних миграционих путања ка земљама ЕУ јесте тзв. западнобалканска мигрантска рута која укључује и Србију. У још увек актуелном мигрантском таласу Србија, као и остале земље Западног Балкана, не представља коначно одредиште мигрантских група, него земљу транзита на мигрантском путу ка земљама ЕУ. Према подацима Комесаријата за избеглице и миграције, у 2015. години државну границу Републике Србије прешло је 579.518 миграната са Блиског истока и из Африке, а према подацима Високог комесаријата Уједињених нација за избеглице (UNHCR), током 2014. године азил је у Србији затражило 16.490 лица, док је до краја 2015. године, чак 577.995 изразило намеру да тражи азил у Србији. Међутим, претежан број миграната нема намеру усељења нити дужег задржавања у Србији, примећено је да и тражиоци азила најчешће настављају пут пре него што њихови захтеви буду решени.²⁷ Велики број стручних служби Србије бави се избеглицама, тражиоцима азила и уопште мигрантима у складу са општеприхваћеним стандардима њихове правне заштите и међународним обавезама.

Србија традиционално представља земљу економске емиграције и има мали број имиграната. Сходно Законској одредби, имиграција или досељавање је дефинисано као пресељавање у Републику Србију из неке друге државе, која траје или се очекује да ће трајати дуже од 12 месеци.²⁸ У том смислу, као и претходних година, и у 2018. највећи број имиграната је био из НР Кине (32,5% или сваки треће лице), Румуније (25,6% или свако четврто лице) и Русије (13,5%). У поређењу са претходним годинама уочава се готово двоструко већи удео имиграната из Кине и чак четвороструко већи удео имиграната из Румуније, при

²⁷ М. Бобић, М. Бабовић, *Међународне миграције у Србији – стање и политике*, Социологија, LV(2), 2013. 210–228.

²⁸ Закон о управљању миграцијама, *Службени гласник РС* 107/12.

Снежана Соковић, Криминалитет (и)миграната – опште карактеристике и стање у Србији (стр. 3-15)

чему је 2018. година прва година значајног повећања имиграната из Румуније, после сталног опадања од 2010. У истом периоду дуплиран је и број имиграната из Северне Македоније и Либије, док је удео имигрантске популације из Русије уједначен.²⁹

У току 2018. године у Републици Србији било је 7866 стално настањених странаца, што представља пораст у односу на 2017. када их је било 7369. Међу стално настањеним странцима највећи број је држављана Кине (22,9%), Румуније (13,8%) и Руске Федерације (10,2%). Породични разлози доминирају у подношењу захтева за стално настањење у Републици Србији. У 2018. години, као и ранијих година, највећи број странаца је стално настањен ради спајања породице (69,6%), док су остали разлози минимално заступљени, запошљавање тек са 16,7%. Лица која су у Србију дошла ради посла махом су мушкарци, док су жене долазиле ради спајања породице. Образовна структура странаца који се воде у евиденцији Националне службе запошљавања је неповољна јер преко 60% евидентираних нема квалifikације, мада је извесно да је међу њима један број и оних који нису нострификовали своје дипломе. Страни држављани који су добили радне дозволе су углавном мушкарци, преко 70% стручњаци запослени у страним представништвима, банкама, грађевинарству, трговини, најчешће кинески, руски и македонски држављани.³⁰ Ипак, странци чине мањину када је реч о имиграцији у Србију. Имиграцију ка Србији добрим делом чине српски држављани повратници првог великог таласа емиграције из Србије касних 60-их година, који су завршили своје радне каријере у иностранству и враћају се као пензионери или у намери да нађу нови посао у домовини.³¹

У Србији нема доступних ближих података о криминалитету и/миграната. У току 2017. године у Србији је за почињена кривична дела било осуђено укупно 30 687 лица, од тога 991 страни држављанин (Црна Гора 80, БиХ 89, Македонија 48, Хрватска 26, Словенија девет, остали 739), 436 држављана ЕУ, без држављанства једно лице, и са непознатим држављанством 80 лица. У свим групама највећи број кривичних дела се односи на имовинска кривична дела и кривична дела у вези са наркотицима.³² У оквиру ових података, може се само претпоставити да се на кривична дела миграната и имиграната односе подаци из категорије "остали" или "непознато држављанство".

Обзиром на ове бројке, имајући у виду (мало)бројност имигрантске популације и социодемографске карактеристике имиграната у Србији, као и неекономске мотиве имигрирања, у Србији се тешко може говорити о посебном

²⁹ *Миграциони профил Републике Србије за 2018*, Влада Републике Србије, http://www.kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/Migracioni_profil_2018.pdf, приступ новембар 2018.

³⁰ М. Kupiszewski, D. Kupiszewska, V. Nikitović, *Uticaј demografskih i migracionih tokova na Srbiju*, Beograd, 2012, 35.

³¹ *Ibid.*

³² *Билтен 643: Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2017.* – Пријаве, оптужења и осуде, Републички завод за статистику, Београд, 2018.

имигрантском криминалитету. Имигрантска заједница нема потенцијал, ни у смислу бројности ни у смислу социодемографских обележја, за имигрантску социјалну дезорганизацију која би резултирала растом броја извршених кривичних дела.

Нема одговарајућих података ни када је у питању криминалитет транзитних миграната, регистрованих и нерегистрованих лица која само прелазе преко територије Србије у намери да се трајно настане у некој другој европској земљи. Криминолошка истраживања говоре да већи прилив миграната у одређеној мери повећава (али не знатно) број лакших кривичних дела имовинског карактера. Реално је претпоставити да се одређени број кривичних дела извршених од стране страних држављана односи и на ову групацију. Такође је криминолошки оправдано претпоставити и већу тамну бројку кривичних дела извршених од стране транзитних миграната у поређењу са имигрантима, и то превасходно ситнијих имовинских кривичних дела.

Јавно мњење у Србији има негативан став према мигрантима и тражиоцима азила. Грађани изражавају најмање изразиту суздржаност, а у заједницама са већим бројем миграната најчешће ксенофобију, отворену нетрпељивост, нетолеранцију и страх за сопствену безбедност. Истраживање ставова грађана према тражиоцима азила спроведено 2014. године показало је да је основна асоцијација на реч тражилац азила/азилант код петине грађана саосећање са људима у невољи којима треба помоћи, док се већина испитаника држи неутрално, односно преко половине испитаника уопште не размишља о тражиоцима азила и не показује жељу да помогне, а један део гаји крајње негативна осећања и отворено изражава негативне етничке асоцијације. Ипак, већина грађана је уверена да Србија има моралну и правну обавезу да азилантима пружи неопходну помоћ и заштиту. Дупло више грађана Србије има негативан став у односу на оне који се према мигрантима односе неутрално или позитивно. Социјална дистанца према овим групама велика, а продубљивање социјалних интеракција повећава дистанцу. Од укупно испитаних, 32% се противи да се тражиоци азила населе у Србији, 38% је против тога да им тражиоци азила буду суседи, а 37% је против да им они буду колеге и сарадници на послу.³³

VII ЗАКЉУЧАК

Негативна јавна перцепција миграната, неретко појачана медијским сензационализмом, по правилу води ка дискриминацији и моралној паници, јачању захтева за применом репресивнијих мера превенције и рестриктивнијих нормативних решења. Легитимитет рестриктивним мерама према мигрантима (одузимање покретне имовине, забрана спајања породице, подизање жичаних ограда, кажњавање затворском казном за илегални прелазак границе) најчешће

³³ Став грађана Србије према тражиоцима азила, УНЦХР, 2014. <http://www.unhcr.rs/media/CeSIDUNHCR201014FINAL.pdf>, приступ новембар 2018.

даје стање тако појачане социјалне тензије, а не објективна процена стварно постојеће претње по безбедност и сигурност. Већи притисак на мигранте и виши ниво репресије као реакцију може да изазове и повећан број озбиљнијих кривичних дела. Из тих разлога одговорна политика управљања миграцијама треба да буде рационално дефинисана, а не популистичка интерпретација ставова јавног мњења. У Србији, обзиром на бројност и карактеристике и/мигрантске популације, посебно нема разлога и оправдања за додатну репресију.

Snežana Soković, LL.D*

(IM)MIGRANT CRIMINALITY - GENERAL CHARACTERISTICS AND SITUATION IN SERBIA

Summary

Migration has traditionally been considered in criminology as an external ambient factor of criminality, with the possible correlation being complex and multifaceted. The modern age is characterized by large and significant migrant movements, which makes classical criminological research of migrant criminality extremely topical, and imposes the need to test criminological attitudes in the context of contemporary migration. The paper points to the different criminological categories of migrants, presents contemporary empirical researches and the theoretical framework of (im)migrant criminality, analyzes the importance of public perceptions of (im)migrant criminality in shaping social response measures, especially in the context of possible disagreement on the actual situation and public perception. A special reference to domestic circumstances indicates that the (im)migrant population in Serbia, given its abundance and socio-demographic characteristics, does not have the potential for social disorganization that would result in increased criminality.

Key words: *migration, migrants, immigrants, migrant criminality, public perception of (im)migrant criminality.*

* Full-time Professor, Faculty of Law, University of Kragujevac.